

УДК 655.262.2.026.12+ 655.28.022.24

З. М. Сельменська, С. М. Комар

Українська академія друкарства

ЗАКОНИ, ВЛАСТИВОСТІ І ЗАСОБИ КОМПОЗИЦІЇ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ГАЗЕТНІЙ ПРАКТИЦІ

Аналізуються закони, властивості та засоби композиції; виявляється, що добре побудована композиція газетної полоси і розвороту загалом, є можливою при встановленні зв'язків між різноманітними елементами форми, їх підпорядкуванню одне одному та взаємодії і цілісності форми. Визначається взаємозв'язок технологічних параметрів з якісною композицією видання.

Композиційно-графічне моделювання, закони, засоби, властивості, газетне видання, композиція полоси складання

Композиція газетного періодичного видання завжди залишається однією з найважливіших теоретичних та практичних проблем. Без знання її закономірностей робота дизайнерів, художніх та технічних редакторів є неможливою. Знання архітектоніки та відчуття правильної композиційної будови збагачує оформлення, сприяє багатоплановості, різноманітності й водночас єдності видання.

У первинному трактуванні латинське слово «compositio» надавало значення складовим видання, при поєднанні яких утворюється певна цілісність. Композиція — склад, поєднання та впорядкування частин; властивість, яка характерна будь-якому предмету, створеному природою або людиною.

З появою засобів масової інформації, і зокрема періодичних видань, питання дизайну завжди залишалось актуальним. Значна кількість науковців СНД та всього світу, як теоретиків, так і практиків, займалася дослідженнями та розробками у цій сфері. Серед провідних дослідників-сучасників слід зазначити М. Полянського, В. Іванова, С. Галкіна, С. Гуревича, М. Волкова, І. Табашнікова, які зробили вагомий внесок та стали основоположниками графічного оформлення періодичних видань. Проте, враховуючи стрімкий розвиток, сучасний рівень видавничих технологій та комп'ютерних інструментів дизайну потребує нових підходів до оформлення газетних видань.

Оформлення сучасного видання має цілеспрямований характер, що виявляється у пошуку найзручнішого варіанта подачі інформації. У практиці оформлення видавництва прагнуть до розкриття художнього образу видання і його архітектоніки (побудови), забезпечення зручності читання тексту, користування виданням, доцільності вибору матеріалів, технологічних процесів. Варто пам'ятати важливий принцип — економічність видання забезпечується

правильним підбором шрифтів, форматних характеристик, правильною композицією, а також дотриманням технічних та технологічних умов при виготовленні видань.

Композиція є найважливішим синтезувальним компонентом художньої форми, що надає цілісності, єдності та завершеності кожної складової та видання загалом. Встановлюючи зв'язки між різноманітними елементами форми, підпорядковуючи їх один одному і загальному, виділяючи головне, композиція надає твору стрункості, гармонії, забезпечує його цілісність.

Композиція періодичного видання базується на властивостях і засобах. Цілісність, стильова єдність, сталість та універсальність елементів і засобів композиції — основні властивості характерні графічній композиції періодичного видання.

Для забезпечення професійного рівня оформлення видань сучасний дизайнер має дотримуватись основних принципів оформлення друкованої продукції, композиційно-графічного моделювання, враховуючи принципи композиції, її закони, властивості та засоби.

Основними композиційними законами є пропорція, контраст, рівновага, ритм та гармонія. Найкраще розміщений на полосі матеріал, зверстаний за принципом «золотого перетину» (1:1,62). У цих пропорціях витримані й основні складові газетної форми: ширина і висота полоси та більшості літер шрифтів нормального накреслення.

Закон контрасту полягає у відокремленні елементів оформлення, що знаходяться поруч. Насамперед, це стосується оформлення заголовків, підзаголовків і рубрик. Якщо для оформлення заголовка застосовується жирний шрифт, то рубрику потрібно набрати світлим накресленням; якщо заголовок складається з малих літер, то в рубриці краще подати великі тощо.

Закон рівноваги зумовлює розташування матеріалів на полосі так, щоб не виникало відчуття, що одна її частина «важча» за іншу. «Важкими» елементами вважаються великі текстові блоки, фотознімки, великокегельні заголовки, та навпаки, дрібні нотатки, світлі штрихові ілюстрації, лінійки належать до «легких» елементів. Урівноважити полосу, якщо наявні матеріали не можуть бути належно розташовані, можна й іншим способом. Засобами «поважчання» можуть бути, наприклад, нестандартний набір, врізки, підкладки, рамки.

Закон ритму проявляється у чергуванні і повторенні однорідних частин художньої форми, рядків, сторінок, колонок, міжрядкових, міжбуквених і міжколонних прогалів. Такий спосіб оформлення надає виданню стрункості і цілісності, формує його вигляд, полегшує пошук потрібних матеріалів, породжує у читача відчуття стабільності видання.

Досконала графічна композиція газетного видання має такі властивості: універсальність, цілісність, стильова єдність, сталість елементів і засобів композиції.

Стильова єдність засобів оформлення газетних полос, зокрема заголовних і текстових шрифтів, форматів складання, розділових засобів та пробільного матеріалу утворюють цілісну композицію.

Специфіка газетних видань полягає саме у тому, що кожен окремих номер видання відрізняється за змістом, проте простежується єдність стилю оформлення, що досягається завдяки спільності загальної композиції номерів.

Якісна композиція газетного видання вибудовується на основі її засобів: масштабу, пропорції, контрасту, симетрії, рівноваги, метра і ритму тощо.

Цілісність композиції визначається внутрішньою єдністю елементів, яка утворюється внаслідок підпорядкування її частин. Цілісній композиції характерні такі ознаки: організованість, гармонійність та образність. Під організованістю розуміють упорядкованість розміщення частин композиції, що допомагає читачеві виокремити головне від другорядного, зрозуміти логіку поєднання чи протиставлення частин. Гармонійність можна вважати основною естетичною властивістю композиції. Злагожденість структурних частин композиції виникає внаслідок взаємодії ритму, пропорції та масштабу, тону і кольору, контрасту і нюансу, симетрії та асиметрії, рівноваги [1].

Пропорційність полягає у співмірності лінійних величин, елементів і композиції полоси загалом, а масштаб у співвідношенні розмірних характеристик елементів. У газетних виданнях найоптимальнішою є пропорція «золотого перетину», проте можливе використання інших пропорцій елементів: принципу квадрата, логарифмічної спіралі, модулора тощо, надаючи цим динаміку полосі.

Масштаб як засіб композиції характеризується співвідношенням розмірних характеристик елементів оформлення і видання загалом. При формуванні якісної композиції доцільно зважати на певні чинники, зокрема, формат полоси складання. Існують співвідношення між розмірами полоси складання, форматом колонок, розмірами міжколонників, шрифтів тощо. Зазвичай, що меншим є формат полоси складання, то меншими будуть розміри титульних, заголовних, а інколи й основних текстових шрифтів.

Асиметрія та симетрія співвідносять композиційні частини за принципом зрівноваження й подібності. Вони суттєво впливають на характер композиції, надають їй динаміки, спрямованості або навпаки, статичності та нерухомості. Можливе комбінування двох засобів — асиметрична композиція може поєднувати в собі елементи симетрії, що дає можливість досягти динамічності побудови полоси, виявити змістовий зв'язок між розділами газети та її окремими складовими. Тому використання асиметричної композиції одночасно з локальною симетрією, а також симетричної композиції з локальною асиметрією є найкращим варіантом для створення геометричної структури газетної полоси.

Симетрія з пропорцією створюють у композиції відповідний ритм. Ритм та метр пов'язані між собою і визначають складність та варіативність у контексті рівня складності і чергування елементів. Застосування властивостей композиції, які між собою чергуються і добре корелюють, позитивно впливає на неї, а саме: ритмічне і метричне чергування у взаємодії з симетрією та асиметрією поліпшують рівновагу і динаміку формування полоси.

Композиція газетної полоси базується на контрастних співвідношеннях між її елементами. Контраст займає чільне місце серед засобів функціональ-

ного оформлення, що полягає у виділенні одних елементів на фоні інших у загальній композиції, до яких насамперед привертається увага. Контраст та нюанс ґрунтуються на різкій та незначній відмінності елементів, порівняно зі симетрією, пропорцією, метричними закономірностями, які базуються на принципі співмірності та подібності.

Колір не тільки у поліграфії, а й у повсякденному житті відіграє дуже важливу роль. Тому у побудові графічної композиції він є пріоритетним, оскільки має суттєвий естетичний та емоційний вплив. Водночас, у газетному виробництві колір — ефективний засіб виділення, функціонального акцентування матеріалів, тому його найдоцільніше використовувати на тих чи інших матеріалах.

У процесі поєднання елементів, які мають різний ступінь насиченості, композиція полоси набуває певної тонової рівноваги. У цьому випадку тональність характеризується сукупністю контрастних і нюансових співвідношень у світловому балансі всіх елементів.

Правильно розміщені елементи на полосі мають підпорядковуватися законам композиційної рівноваги, виконуючи функцію орієнтира в матеріалах газетної полоси. Акценти на полосі потрібно розставляти так, щоб вони зрівноважували один одного. Схем застосування акцентування є багато, проте найчастіше використовуються такі як ромб, трикутник або ж діагональ.

Вибір засобу акцентування чи побудови безпосередньо залежить від задуму композиції, відповідності функціональним та естетичним вимогам, типу та виду видання. Елементи сформованої композиції завжди сприймаються не в умовній взаємодії між собою. Вони можуть бути різноманітними, але загальне правило, без дотримання якого композиція втрачає свою цілісність, — це єдність усіх засобів, вибір елементів і деталей, які не суперечать одне одному та поєднуються із загальною картиною. Сукупність усіх елементів оформлення утворює стильову єдність, без якої композиція не може бути цілісною.

Варто звернути увагу на сталість та універсальність елементів композиції. Як зазначалося вище, специфіка періодичних видань полягає у тому, що загальне в ній проявляється через одиничне. Постійність композиційних елементів і засобів сприяє збереженню індивідуального стилю оформлення — одного з найважливіших компонентів «обличчя» видання.

Стабільність елементів композиції слід розуміти як відносне явище, тому що з часом стиль оформлення вдосконалюється, змінюється; відбувається або модифікація, або, що буває рідше, заміна одного стилю іншим. Ще одна суттєва ознака більшості елементів і засобів композиції — універсальність, пристосованість до різних ситуацій, що виникають під час складання номерів [2].

При використанні засобів композиції особливо потрібно зважати на таку функціональну вимогу як зручність читання, що не в останню чергу залежить від співвідношення розмірів елементів полоси. При створенні композиції газетного номера варто пам'ятати, що прості структури легко сприймаються, особливо, якщо вони компонуються, базуючись на таких властивостях композиції як пропорція, контраст і гармонія.

Створення композиційної моделі газетної полоси і номера загалом значно спростилося і вдосконалилося із використанням модульної системи верстання. Це, своєю чергою, дає можливість впорядковувати структуру полоси складання у газетному виданні, легше простежувати та організовувати зв'язок між окремими частинами полоси, газетного розвороту та номера видання.

Грамотно розроблена модульна система уніфікує макет, значно поліпшує дотримання єдності стилю верстки та оформлення, при цьому зважаючи на специфічні правила та вимоги до газетної верстки.

Плануючи газетний номер, розробляючи його композицію, потрібно звертати увагу на обсяг і формат видання, кількість і формат текстової колонки [3]. Адже, що більшим є обсяг, то більше буде тематичних рубрик за окремими полосами, що своєю чергою, дає змогу урізноманітнити та збагатити композицію видання.

Використовуючи різноманітні прийоми оформлення, потрібно пам'ятати, що всі елементи сторінки мають бути взаємопов'язані, створювати гармонійну єдність. Дотримання основних законів композиції є неодмінною умовою якісного професійного оформлення газетних сторінок. Використання засобів оформлення та прийомів має бути завжди усвідомленим, цілеспрямованим та відповідати єдиним задуму, стилю, концепції.

1. Гавенко С. Ф. Технологія газетно-журнального виробництва : навч. посіб. / С. Ф. Гавенко, З. М. Сельменська, Л. Й. Кулік, І. М. Назар. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. — 304 с. 2. Галкин С. И. Оформление газеты и журнала: от элемента к системе : учеб. пособие / С. И. Галкин. — М.: Изд-во Московского ун-та, 1984. — 152 с. 3. Сельменська З. М. Модульна сітка в дизайні періодичних видань / З. М. Сельменська, С. М. Комар // Наук. зап. (Укр. акад. друкарства). — 2014. — №3(48). — С. 69–73.

ЗАКОНЫ, СВОЙСТВА И СРЕДСТВА КОМПОЗИЦИИ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В ГАЗЕТНОЙ ПРАКТИКЕ

Анализируются законы, свойства и средства композиции; обнаружено, что хорошо построенная композиция газетной полосы и разворота в целом, возможна при установлении связей между различными элементами формы, их подчинению друг другу и взаимодействию, и целостности формы. Определена взаимосвязь технологических параметров с качественной композицией издания.

LAWS, PROPERTIES AND TOOLS OF COMPOSITION AND THEIR APPLICATION IN NEWSPAPER PRACTICE

This publication analyzes the laws, properties and tools of composition; it shows that a well-constructed composition of a newspaper strip and its facing pages in generally is possible at establishing links between the various elements of the plate, their subordination to each other and the plate interaction and integrity. It defines the correlation of technological parameters and quality composition of the publication.

Стаття надійшла 17.11.2014